

Kyrkoarkivets dolda skatt

Bakom den tunga brandsäkra arkivdörren på pastorsexpeditionen kan du i ett litet arkiv finna flera hyllor med kyrkböcker, varav den äldsta från år 1734. Lyckas du tolka den gamla tyska handstilen, kan du forska om människor i vår församling. När du försiktigt bläddrar i dessa böcker och läser de knapphändiga upplysningarna, är du med ens nära församlingsbornas historia och livsöden. Ett kyrkoarkiv kan verkligen lyfta fram mycket av människors kamp och glädjeämnen i såväl helg som söcken.

Sollerö kyrkoarkiv har i sina gömmor också en annan historia, och en mycket gammal sådan. I ett stort, brunsvart kalvskinnsband med påsatt sämskskinnsrygg, kan jag läsa på titelbladet, när jag öppnar boken: "Itinerarium — Thet är: een Reesebook öffuer then Helighe Schriff". Det är en mycket gammal bok jag håller i min hand, och en mycket illa medfaren bok vad gäller de första trettio sidorna. Tryckår 1588 och boken i min hand är en dyrgrip. Om den här boken kan jag läsa ur Isak Collijns "Sveriges bibliografi intill år 1600" följande: "Originalt till detta för de svenska tryckeriförhållandena denna tid vidlyftiga arbete är författat av den tyske teologen Heinrich Bünting. Det är ett slags geografiskt verk om det Heliga landet i två delar, vartill kommer ett tillägg om mynt och mått, som nämnas i den Heliga skrift. Den svenska upplagan är av vikt, emedan den är den första med kartor illustrerade bok,

Udrent til Sophia Magdalene Kirke på Lolleron af Universitets-Bibliotek

TINERARIUM

SACRÆ SCRIPTURÆ,

Ûbet år :

Den Treeseboot

Ûffuer then helighe Schriff / och två Böcker declar.

Den Förfste Deelen innehåller Patriarchens / Domares /
Konungars / Propheters / Försters / etc. Resor. Item / beskriffuets och si
Landskap / Städer / Wägn / Berg och Daaler / som vhi then helighe Schriff
dissur omtalte / och theses Hebreiske och Grekiske namn ward
förswensköde / Medh några Allegorier och
Andelghe vithydnigar.

Den Andre Deelen ländler på thet Nya Testamentet / och
giffuer tillenna / huru Jungfru Maria / Joseph / the Wisse Mann
frö Stierlanden / HERREN IESUS CHR IESUS och hans helighe
Apostler wandrat haßfue / veraff the samfändigste och för
ndigste Böcker tilhoop draghen.

Samualsedhes een liten Vndervisning om Myne och Mått / hvilkes
namn finnes vhi then helighe Schriff.

Sö:swensköde

LAVRENTIO IOHANNIS LÆFFO.

vhi Stockholm Collegij Professore Physica.

Candor in hoc tuo res intermorta pene est:
Omnibus invidias luide nemo tibi.

Per Gratia et Privilegio Svecicis Regis Christiani

J. G. J. Torsten
1752

Titelbladet till Itinerarium 1788.

som utkom i Sverige. . Kartorna, varav de flesta upptaga två hela sidor och således äro invikta på mitten, äro skurna i trä och ganska väl kopierade på originalen i den tyska upplagan. Den svenske översättaren, professorn i fysik vid Stockholmskollegiet Laurentius Johannis Laelius har dedicerat boken åt drottning Gunilla. Han erhöll även kungl. privilegium 1587 10/5 på sex år för bokens tryckning och försäljning i Sverige.” Det är alltså en gammal dyrgrip jag håller i min hand. Hur har den kommit till vårt kyrkoarkiv? Jo, på titelbladet står: ”Gifven till Sophia Magdalena kyrka på Sollerön af undertecknad Pastor loci. Joh. Gust. Terserus. 1752.”

Det här gav mig lite huvudbry. År 1752 fanns ju inte Sophia Magdalena församling, det var ju först 1775. Terserus blev kyrkoherde på Sollerön på sin ålderdom. Han blev av konungen utnämnd till kyrkoherde 1806, och han var född 1726, alltså var han 80 år, när han blev kyrkoherde i Sollerö församling. År 1752 var han ännu teol. stud, för han blev magister 1758. Han fick då tydligen som teol. stud denna dyrgrip av sin fader. På ett försättsblad har fadern, rådman Martin Terserus, Falun skrivit sin namnteckning den 9 juni 1722. Sonen Johan Gustav har skrivit runt denna namnteckning följande: ”Denna sällsynta Bok är inköpt på Auktion i Fahlun af framlidne rådmannen derstädes Martin Terserus (Fader till kyrkoh. Mag. J.G. Terserus)”. Det var alltså redan då en dyrgrip, som församlingens kyrkoherde skänkte till Sollerö kyrka, detta Itinerarium med sina tjocka kalvskinnspärmar. Det finns nämligen inte så många exemplar av den svenska upplagan år 1588. Ny upplaga trycktes sedan år 1595.

Nu måste jag få komma till vad rubriken vill få berätta; ”kyrkoarkivets dolda skatt.” För några år sedan lånade Läns- och Stiftsbiblioteket i Västerås just denna bok för forskning. Det dröjde inte länge förrän det kom ett brev till kyrkorådet, med begäran att få skära upp pärmarna till boken. Pärmens tjocklek var i kraftigaste laget, och man hade på biblioteket upptäckt, att de tjocka pärmarna hade försetts med en senare påsatt sämskinnstrygg. Det kunde betyda, att det eventuellt fanns något i pärmarna som utfyllnad. Nu ville man gärna få detta bekräftat. Kyrkorådet gav tillstånd att ”slakta” pärmarna för att se — otroligt spännande! Ett villkor ställde kyrkorådet upp för ett sådant ingrepp i en av våra värdefullaste böcker: om det skulle finnas något av värde i pärmarna, skulle detta naturligtvis tillhöra Sollerö församlings kyrkoarkiv.

Ur Itinerarium 1788. Karta över det heliga landet på Jesu tid.

tes sunt: de cetera eorum repleta est numeribus. Ego autem in innocentia mea ingressus sum: redime me et miserere mei. Pes meus stetit in directo: in ecclesijs benedicta te domine. Deinde inclinet se ante altare dicens. In spiritu humilitatis et in animo contrito suscipiamur domine a te ut sic fiat sacrificium nostrum ut a te suscipiatur hodie: et placeat tibi domine deus amen.

Hic vertat se ad populum dicens.
Orate fratres et sorores ut acceptabile fiat in conspectu dei omnipotentis sacrificium meum: pariter et vestrum. Oñe deus virtutum puerre nos. Ostende faciem tuam et salui erimus. Domine exaudi orationem meam. Et clamor populi ad te veniat. Dominus nobiscum. Et cum spiritu tuo.

Sequitur in nocte et gallitanti et in die natiuitatis dñi nostri iesu christi prefatio.

Quoniam tu eterne deus. **Q**uia per incarnati verbi mysterium noua mentis nostre oculis lux tue claritatis infulsit. **E**t dum visibiliter deum cognoscimus: per hunc in inuisibilium amore rapiamur. **E**t ideo cum angelis et archangelis: cum thronis et dominationibus. **Q**uoniam omni maiestati

Ur Missale Upsalense 1513. Prefation i morgonmässan på julnatten.

Den heliga reesebookens — dolda skatt.

Till Sollerö kyrkoarkiv kom boken från år 1588 tillbaka i ett bedrövt skick. Kalvskinnspärmarna var uppskurna och ett par tunna träskivor låg över de första 30 trasiga sidorna till Henricus Bunting's Itinerarium. Mellan de båda tunna träskivorna — där låg den dolda skatten: 16 stycken lövtunna, sköra blad med tryckta, sirliga bokstäver i svart och rött, allt på latin. Det är 16 sidor ur "Missale Upsalense år 1513", d v s mässboken för den katolska kyrkan.

Bibliotekarie Magdalena Hellquist skriver i ett följebrev till dolda pärm-skatten bl a: "Det är intressant att se hur pass få exemplar av Missalet som faktiskt finns och hur defekta det är. Det är mycket därför man gärna vill göra sådana här undersökningar (att öppna pärmar). Den *kan* hända att saknade blad dyker upp, men naturligtvis är det också av intresse att försöka räkna hur-många exemplar man skall kunna spåra, hur de spritts i landet, var de hamnat etc."

Nu undrar du nog, hur dessa värdefulla, synnerligen vackra blad, har kunnat hamna i pärmarna i en av våra dyrgripur? Det var en rent teknisk åtgärd. Det behövdes pärmfyllnad, och vad tog man då? Reformationen hade kommit till Sverige, de katolska böckerna behövdes inte längre, och kniven kunde sättas i mässboken. Bladen med de sköna latinska mässpartierna, notsticken med de kvadratiska koralnoterna var nu bara pärmfyllnad i en reformatörisk reesebook öfver then helighe Schriftt. Var det måntro en teknisk, praktisk åtgärd, kombinerad med en viss mån av ringaktning mot den gamla allmänliga kyrkan — den katolska?

I Sophia Magdalena församling år 1982 är vi ändå tacksamma, att dessa fragment av år 1513 inte blev bränt på bokbål, utan i stället pärmfyllnad och att den dolda skatten inte längre är fördold, utan uppenbar för Sophia Magdalenas församlingsbor.

Gösta Schmidt